

VALERIE WAYNE

KIS FÉNY

■ Tudom, ki vagy, mondta Barbara, amikor átvette a telefonkagylót. 2005. szeptember 21-én, a keleti parton délután öt volt akkor. Amy, a lánya vette fel a telefont, és közölte, hogy anyja éppen kiment. Visszahívhat, amikor visszajött? Elmagyaráztam neki, hogy Barbara unokatestvére vagyok, Hawaiból hívom, apáink testvérek voltak, de mi soha nem beszéltünk még egymással. Az apám Bob Wayne volt, de Barbara Sam nagybácsiként ismerte.

*

Amikor apám 1964-ben szívrohamban hirtelen meghalt, a fények kialudtak az életemben. Nem a külső fények: azok égve maradtak, és mindenki láthatta őket. Első egyetemi évem azon félévében tanulmányaim legjobb átlagát értem el, amit közeli barátaim segítségének köszönhettem. Emlékszem, hogy a kollégiumban a lányok inspiráló idézeteket írkáltak nekem kis papírokra; hogy sokat és intenzíven álmodtam éjjelente; és hogy húsvét környékén mumpszos voltam. Miután március idusán elvesztettük apámat, nyáron anyám, három öcsém és én táncba fojtottuk gyászunkat John Gary csöpögős dallamaira, és ez úgy-ahogy segített. Bár az udvarlóm nem sokkal apám halála után elhagyott, arra való hivatkozással, hogy elég bajom van most az életemben mintsem még vele is foglalkozzam, három hónappal később mégis visszajött, én pedig egy bimbózó románc kellős közepén találtam magam vele. Mindezen örömök ellenére a belső fények mind fokozatosan kialudtak, és tízes éveim boldog optimizmusa koncentrált szorgalomná alakult át, amit az a hirtelen felismerés éltetett, hogy egy nőnek állásra van szüksége ahhoz, hogy ne találja magát abban a helyzetben, mint anyám, aki negyvenhárom évesen megözvegyülve, négy tizenhét évesnél fiatalabb gyerekekkel a háta mögött ébred rá,

hogy még életében soha nem tartotta el önmagát.

Az anyám egy másik férfihoz fordult támaszért, de most rosszul választott, és bár a nála tizennégy évvel fiatalabb párja szerette őt, a férfi nem sokat tudott arról, hogyan lehetne kedves másokkal és egy egész családnak támasza. A család barátai megsejtették szándékait, és pert indítottak apám végrendeletének megváltoztatásáért, hogy hagyatékát megmentsék a gyerekei számára. Mint *A Jarndyce örökösök* című Dickens regényben, a per tíz évig tartott, és felemésztette a család maradék vagyonát. Amikor másodéves egyetemista koromban a dolgok elkezdtek rosszra fordulni, úgy határoztam, hogy tanulmányaimban félévet halasztok, hogy kézbe vegyem a család pénzügyeit, ám ez nem sikerült, mivel szenvedélyes és kissé ijedt anyám egészen másfajta döntéseket hozott. Három éven belül elvesztettük a házunkat, a jól ismert városrészt, ahol laktunk, és a barátainkat. A következő tíz évben a család egy-két évente új helyre költözött. Számomra első házasságom jelentette a menekvést, Greg öcsém Kaliforniába ment, de a két kisebbik öcsém ekkor tapasztalta meg, hogy az otthoni békétlenség és káosz a folytonos költözködésnél is rosszabb. Én közben nagy nehezen elfogadtam apám elvesztését, akit csodáltam, és akivel biztonságban éreztem magamat, akivel közös nyelvet beszéltünk a komoly dolgok iránti érdeklődésünkkel, és aki minden jel szerint értékelte az eszemet – úgyhogy a belső fények egymás után aludtak ki bennem. Apámmal együtt elvesztettem a biztonság világát, a jó ítélőképességet és a szeretetteljes humort is. Egész felnőtt életemben végigkísért apám hiánya. A családjának felkutatásában is leginkább az vezérelt, hogy őbelőle minél többet megtaláljak.

*

Az esszé angol nyelvű eredetije az Avotaynu, the International Journal of Jewish Genealogy XXII. évfolyamának 4. számában jelent meg 2007-ben. A magyar fordítás kiadása az Avotaynu beleegyezésével történik.

Amikor Barbara felvette a telefont, megkérdezte, hogyan találtam meg őket. Elmeséltem, hogy a Nemzeti Levéltárban folytatott kutatásom eredményeképpen megtaláltam a hajó utaslistáját, ahol ott van a négy fivér, az anyuk és nagyanyjuk mint a romániai Boranából bevándorló utasok, bár mi mindig úgy tudtuk, hogy a család Magyarországról vándorolt ki. Megtaláltam a családtagok amerikaaisított neveit az 1930-as népszámlálás adatai között, valamint honosítás iránti kérelmeiket is, utóbbiakat a New York-i és chicagói levéltárakban. Egy éve próbáltam összerakni a hivatalos dokumentumokból a történetet, olyan kérdésektől is zaklatva, mint „többnejű volt?”, „anarchista volt?”. A dokumentumok tele voltak információival, de az a szívet hideg-ségben hagyta. Meg kellett alkotnom a magam történeteit, hogy az emberség is helyet kapjon bennük, s még akkor is csak egy, valószínűleg nagyon hideg téli napon, 1920. december 29-én lezajlott Ellis Island-i megérkezésről és tíz évvel későbbi dél-bronxi bérházi életéről szóltak. Addigra a nagyanyám a Ward's Island-i Állami Kórház lakója volt, állandósult idegösszeroppanásából kifolyólag. Ez volt az egyetlen dokumentum, amit nem volt erőm lefénymásolni, mintha a jelenléte az emigrálásért fizetett magas ár nagyon is kézzelfogható bizonyítéka lett volna.

Barbarát az Ernest Klein és Társa Nemzetközi Élelmiszerbolt, apja boltján keresztül találtam meg, Manhattanben, az 55. utca és a 6. sugárút sarkán. New Yorkba a hatvanadik születésnapomon utaztam, hogy felvegyem a kapcsolatot azokkal az emberekkel, akik segíthetnének a családom felkutatásában, és megnézzem a személytelen papírokon szereplő Bronx-beli helyszíneket. Először Joe-val, a bolt éjszakai vezetőjével sikerült beszélnem, majd a nappali főnökkel is, akitől további telefonszámokat kaptam, ahol folytathattam a keresést. Kiderült, várnom kell, míg a jelenlegi társtulajdonos utazásából visszatér. Ahogy így kézzel a kézre adtak, egyre kevesebb visszafogottságot és egyre több bátorítást véltem kihallani beszélgetőpartnereim hangjából. Az élelmiszerbolt segítségén keresztül elcsónék Barbara öccsét, Franket ismertem meg. Gyerekkorában ismerte apámat, Sam-Bob nagybácsinak hívta, mivel tudta, hogy megvál-

toztatta a nevét. Első találkozásunkkor is elismerte, hogy unokatestvérek vagyunk, de a kérdés érthető módon ott vibrált a levegőben: mit akarok? Miért akarok megtalálni egy olyan családot, amellyel soha nem találkoztam, azt leszámítva, hogy Ernest nagybácsit láttam, amikor eljött apám temetésére?

Frank válaszai lassan elkezdtek betölteni az űrt, amelyet a New York-i családról való teljes ismerethiányunk eredményezett. Ezt az űrt öcséimmel mindenféle sötét dolgokkal próbáltuk kitölteni, mivel csak annyit tudtunk addig, hogy apánkat annak idején a New York-i Rendőrség szólította fel a városból való távozásra illegális szerencsejáték szervezéséért. A négy fivér nagy szűkölködésben élhetett, amikor a család megérkezett, hiszen csak nyolc és tizenégy év közötti korúak voltak, és nem volt apjuk. Frank úgy tudta, hogy almát árultak az utcán és léggömböt a parkban, bármit, hogy egy kis pénzhez jussanak. Barbara azt gondolta, hogy apám valószínűleg azért hagyta el New Yorkot húsz évvel később, mert más volt, mint a testvérei, kevésbé kötődött az óvilághoz, s mert nem kellett a hét minden napján dolgoznia a család fenntartása érdekében, hiszen ő volt a legfiatalabb, és nem kellett otthagynia az iskolát hatodik osztályban, hogy dolgozni menjen, mint Ernest bátyjának. Ahogy nőtt, arra is lett ideje, hogy táncoljon, s valami érmet is nyert – még talán meg is van valahol Barbara háza mélyén. Barbara Magyarországról is rendelkezett információfoszlányokkal. Hűvös bőkezűséggel osztotta meg velem ezeket, és ettől jobban éreztem magam. Az első dolog, amit mondott nekem, az volt, hogy „tudom, ki vagy”.

Apám családjának egyik tagja szíve mélyéből elismert. Egy összetett múlthoz tartozónak érezhettem magam. De a régi kérdések újra elárasztottak. Még mindig nagyon keveset tudtam ezekről az emberekről, mint ahogyan ők is rólam, még kevesebbet tudtunk szüleink korábbi életéről: hol éltek, miért hagyták el a szülőházjukat, hogyan küzdöttek a talpon maradásért első amerikai éveikben – hiszen az egész emigráns múlt, Magyarországtól idáig, majdnem nyomtalanul elveszett. Aki részese volt, mind egytől egyik meghalt már, és csak kevés történet maradt fenn, mivel túl fájdalmasak voltak ahhoz, hogy újra és újra felidézzék

őket – mi gyerekek pedig túlságosan belemerültünk a saját életünkbe, hogy feltegyük a kellő kérdéseket még azelőtt, hogy apánk meglehetősen fiatalon elhunytak. De unokatestvéreim a család körében nőttek fel Bronxban, így volt némi fogalmuk apánk életének hagyományairól, szöveitéről, illatairól és ízeiről. Ők mind együtt voltak, persze mindazzal a rendezetlenséggel és fájdalommal, ami egy népes család velejárója tud lenni, de mindazzal a kézzelfogható éntudattal is, hogy kik is ők, és ki válhat majd belőlük. Az én családomban nem voltak ilyen kapcsolódások. Chicagóban éltünk, és magunkban ünnepeltünk, vagy legfeljebb néhány jó barátal, világiasan, a vallási hagyomány megszorításai és definíciói nélkül, és a napokat különlegessé tevő rokon látogatások nélkül. Az apám néha meglátogatta családját New York-i ágát, és olyankor Frank unokaöccsével egy szobában aludt, de nekünk sohasem mesélt ezekről az utakról. Távol tartott minket a Kleinektől. Gyerekkoromban, néha ünnepeken, amikor a vacsora végén elnéztem a pulykát és a tányérjaink előtt a mikulásos gyertyákat, azon gondolkodtam, hogy a szomorúság miért tart sokkal azután is, hogy a gyertyák formátlan csomókká rognak és kiégnek.

Az, hogy kapcsolatot kerestem a Klein család több tagjával, ellentétes volt apám kívánságával, ám miután anyám is meghalt, nem maradt senki, aki ezt ellenkezte volna, és öcsémnek és nekem jogunk volt tudni a gyökereinkről. Az unokatestvéreimmel összehasonlítottuk a történeteket, amiket gyerekkorunkban hallottunk. Frank annak idején úgy hallotta apjától, hogy a család egy folyó és egy országhatár közelében élt, később eszébe jutott valami Erdélyről is. A négy fivér magyarul beszélt egymással. Barbara úgy tudta, hogy a magyarországi városban volt egy főtér, a közepén egy vallási jellegű szoborral, és a családot egy helyi szatócs segítette a túlélésben. Ez a szatócs volt az egyetlen a városban, aki dohányt is árult, és a négy fiúnak adta (vagy eladta), hogy azzal fizessék le az első világháború után a várost elfoglaló antiszemita német katonákat, és ezáltal éljék túl a megszállást. Nem tudjuk, ki volt az a szatócs, de most, hogy jártam a szülőfalujukban, és megtaláltam a helyet, ahol a családom dolgozott, ez a sok emlékfoszlány máris több értelmet nyert.

Miután beszéltem az unokatestvéreimmel, elküldtem mind Franknek, mind Barbarának a kutatásom eredményeit, minden dokumentumot s ezzel együtt a szűkebb családukról szóló leírást, „Bob és Eleanor Wayne gyermekei” címmel. Próbáltam elmondani, hogy olyan család vagyunk, akik érdemesek az elismerésre. Mivel nem ismertem azokat, akiknek küldtem az üzenetet, nem írhattam azt, hogy Greg öcsém finom lelkű ember, s fával dolgozik, vagy hogy Dave autodidakta, és hogy Daniel annyira azonosult az apjával, akit hatévesen veszített el, hogy ez a szellemiség hajtotta a technológia terén elért sikereiben. Mindehelyett azt írtam, hogy Greg asztalos, Dave ingatlanokat foglalkozik, és Daniel nemrég adta el a szoftvercéget az Oracle-nek, amit még a nyolcvanas években alapított, majd még két évet az Oracle-nek dolgozott Európában. A küldeményekbe beletettem még néhány képet magunkról, és egyet az apánkról, mivel Greg úgy emlékezett, hogy Ernest, akivel a temetésen találkozott, pont úgy nézett ki, mint apánk.

Mínél többet beszéltünk és e-maileztünk egymással, annál világosabban vált, hogy a család különböző ágai nem tartották egymással a kapcsolatot. A négy fivér legidősebbike soha nem nősült meg, fiatalon halt meg. A második fivér családjával senki nem tartotta a kapcsolatot, negyven éve. A Bronxban eltöltött évtizedek után a Kleinek kis családi egységekre bomlottak, amint a mi águnk is önálló egységgé vált, amikor apám elhagyta New Yorkot. Az információhalom, amit az unokatestvéreimnek elküldtem, arra indította őket, hogy felelevenítsék az emlékeket, és felnőtt gyermekeikkel is beszéljessenek a családról. Ennek eredményeképpen két unoka is felhasználta az összegyűjtött dokumentumokat gimnáziumi családfakutatási projektben. A kutatásom eredményei családi beszélgetéseket generáltak, és szeretem elképzelni, ahogy a gimnazista unokák a nagyapai nagybácsik magyar neveit böngészik. Reméltem, hogy az új információk a nagycsaládi kapcsolatok legalább egyikét-másikát felélesztik.

*

Zoltan, Geza, Arpad, Akos. Ezeket a neveket gyakoroltam, ahogy a Nemzeti Levéltárból a Capitol Hillre mentem. 2004. július 9-e volt, inkább gyalog men-

tem, túlságosan izgatott voltam ahhoz, hogy metróval menjek. A levéltári kutatások megkezdésekor apám eredeti nevével mentem oda, és körülbelül tudtam, hol és mikor érkezett Amerikába, de ennél többet nem. Carolyn, egy gyönyörűen befont ébenfekete hajú levéltári munkatárs, bekódolta a „Klein” nevet a Soundex rendszerbe, úgy, hogy a mássalhangzókat egy betű és azt követő számok sorává alakította, a magánhangzókat pedig elhagyta. Az „L”-ből 4 lett, az „M” vagy „N”-ből 5, így lett a Kleinből K450. Aztán odavezetett a New York-i Kikötői Névjegyzékhez, amely az 1902. július 1-jétől 1943. december 1-jéig tartó időszakot ölelte fel, sok évtizednyi emigráns nevével. A kezembe nyomta a 337-es számú tekercest, amely a K431 Aage-tól a K450 Julius-ig terjedt. Ügyetlenkedtem a mikrofilmmel, bár korábban több százszor volt már ilyen a kezemben, amikor Shakespeare korabeli szövegeket kutattam. A filmen nevek sorakoztak, elsőnek a családnév, majd a keresztnév, az illető bevándorláskori életkora és neme, majd három szám. A neveket elhasználódott írógépen, kifakult gépszalaggal írták, valószínűleg a negyvenes évek közepén géppapírra, amit utóbb mikrofilmre fényképeztek. Ahogy tekertem a filmet, előttem vonultak a nevek, ABC-sorrendben, ott, ahol keresni akartam: Kline, Killun, Cellin, Kullin, Klein. Megpróbáltam azonosítani az Ernest Kleinhez tartozó bejegyzéseket, de az életkorok nem passzolnak azzal, amit kerestem, úgyhogy váltottam az A betűs nevekhez. És aztán ott volt előttem:

Klein, Akos 8m 6 62 6663

Apámtól úgy tudtam, hogy kilencéves volt, amikor bevándorolt, de úgy gondoltam, hogy a nyolc is elég jó ahhoz képest, amilyen káosz lehetett Ellis Islandon akkoriban. Carolyn elmagyarázta, hogy a három szám a New York-i Kikötői mikrofilmjeinek kötet-, oldal- és sorszámát jelentette, fordított sorrendben, és dátum szerint rendezve. Ezek voltak a hajó utaslistái. Az új tekercs 62. oldalán semmi érdekeset nem találtam. Amikor újra segítséget kértem, Carolyn elmagyarázta, hogy néha az oldalszámok nem ott vannak, ahol az ember keresi őket. Leült a helyemre – egy Aeron székre, amelyből sok száz volt a levéltárban, és amelyet az én adódollárjaimból vásároltak –, és lassan tekerte tovább a filmet,

ceruzával írt számot keresve a jobb alsó sarokban. Én alig bírtam kiolvasni, de amikor Carolyn megtalálta a 62. oldalt, és megnéztük a 6. sort, ott volt Ákos. A bejegyzés szerint román volt, úgyhogy ez nyilván nem az, akit keresek. Ekkor még nem tudtam, milyen közel van Románia Magyarországhoz. Majdnem feladtam a kutatást, de ahogy néztem az elmosódott bejegyzéseket, egy egész családi csoportosulást láttam. Ákost a három bátyjával, Fanny nevű anyjával és Kata Biermann nevű, hatvanéves nagyanyjával. Carolyn elmosolyodott, üljön csak vissza!

Lemásoltam a mikrofilmet, először kézírással – ahogy egy mögöttem levő mikrofilm olvasónál ülő nő tanácsolta, akinek nagy fáradságába került megtalálnia az anyját, mivel az nevelőnőként vándorolt be az őt foglalkoztató családdal együtt –, majd utána fénymásológéppel. Aztán Carolyn még megmutatta az 1930-as népszámlálás online adattárát. Itt nem találtam semmit, se Ákosról, se Gézaról, se a másik két fivérrel: addigra már amerikaiasították nevüket, és ezeket a neveket ekkor még nem ismertem, kivéve Ernestét. Valószínűleg a-val írhattam a nevet, mert nem volt találat. De megtaláltam Fanny Kleint, mint a Manhattani Állami Kórház „lakóját” Ward’s Islandon. Az életkora megfelelt a hajó utaslistáján szereplő adatnak plusz a tíz Amerikában töltött év, azaz negyvenhét évnek, és a bejegyzés magyarként említette. Ez volt az a pillanat, amikor tudtam, hogy megtaláltam a családomat, mivel apámtól hallottam, hogy anyja intézetben élte le élete alkonyát. Megtudakoltam, hogy hogy lehet megkeresni a honosítási dokumentumokat, majd továbbálltam, és felhívtam a férjemet. Nagy lelki segítség volt, hogy Richard azt mondta: „persze, hogy megtaláltad őket.” Felgyalogoltam a Capitol Hillre, két mérföldre a levéltártól, a kis lakásunkig, a napszemüvegem mögött folytak a könnyeim. Rendőrnők kétszer is kerülő útvonalra kűltek valami környéken talált gyanús csomag miatt, de a komplikált érzéseimet semmi sem tudta elűzni. Másnap utánaolvastam, hogy Magyarország területének több mint 70 százalékát elvesztette az 1920. június 4-i trianoni békeszerződésben, e területet a szomszédos országokhoz csatolták, s magyar családom ennek következtében találta magát Romániában abban az év-

ben. Néhány napomba került, míg kislabilizáltam, hogy az odagépelte „román” szó fölött a „Rassz vagy nép” rubrikában még ott szerepelt a kézzel odaírt „héber” szó is. Ugyanez a bejegyzés szerepelt minden egyes családnál azon az oldalon, úgyhogy ez a Rochambeau nevű hajó 1920-ban magyar/román zsidókat szállított a franciaországi Le Havre-ből Amerikába.

*

Az általam küldött, a hajó utaslistáját, a honosítási dokumentumokat és a nagyanyámon kívül mindenkit felsoroló 1930-as népszámlálási adatokat tartalmazó csomagra válaszul Barbara két fényképet küldött nekem: egyet a szülei-ről, egyet pedig a névtelen nagyapánkról. 1954-ben Ernest tényleg pont úgy nézett ki, mint az apám, csak nála szélesebben mosolygott. Az arcáról és a testtartásából a lehetőség és a siker sütött, amivel Daniel öcsémre emlékeztetett. Ez volt az a férfi, aki úgy sírt, ahogy én soha nem láttam férfit sírni, amikor eljött apám temetésére, óvilági módon hangosan zokogva a fivéréért, akit elvesztett. Évekkel azelőtt egyszer Szilveszter táján küldött nekünk egy a Catskill hegységből származó füstölt pulykát, úgyhogy Ernie bácsinak köszönhetem, hogy azóta is szeretem a füstölt pulykát. Ő volt az, aki élelmiszer-eladásból családi vállalkozást hozott létre New Yorkban. Még mielőtt elhagyták Magyarországot, az anyja azt mondta neki, hogy ha bármi történne a családdal, ő viselje gondjukat. Akkor tízéves volt, és volt két bátyja, akik tizenkét és tizennégy évesek voltak, de az anyjuk inkább őrá bízta a családot.

A másik kép, amit Barbara küldött, a nagyapámat ábrázolta, aki 1913-ban halt meg. A képen fiatalabbnak látszik, mint aki négy gyerek apja. Fején lapos, széles karimájú fekete kalap, kabátja begombolva a kicsi hajtókatól lefelé, inggallérja nyakkendőbe igazítva. Szemei közelülők és sötétek. Ajka telt, vonalát kis bajusz határozza meg. Határozottan és szomorúan néz a fényképezőgépbe, mintha titkolni akarná az erőt, ami így is átüt belőle. Most már tudom, hogy kocsmáros és szatócs volt, akinek az üzlete a falu kel-lős közepén állt. Klein Bélának hívták, tízfuszban halt meg harmincegy éves korában, amikor apám még csak egyéves múlt. Vajon a felesége hogyan vitte tovább az üzletet, és emellett hogyan ne-

velte a négy kicsi fiát hét éven át, amíg kivándoroltak Amerikába? Vajon jobb volt neki ott, mint itt, ahol elvesztette az esztét?

Hálát adhatunk az ő anyjának, aki kivándorolt velük, és felnevelte a négy fiút, miután lánya zárt osztályra került. Barbara így emlékszik Biermann Katára:

Egy sötét és nyomasztó háromszobás lakásban lakott Bronxban. Alacsony volt és hajlott hátú, gyengének tűnt, de nem volt az. Arca ráncos volt és cserzett, fején mindig kendőt hordott és parókát. Azt hiszem, a parókát seitelnek hívják. Mindig volt egy mosolya és egy cukorkája számomra. Ahogy itt ülök, tisztán látom magam előtt, a keze mindig nagy benyomást tett rám: hosszú, vékony, göcsörtös, csontos volt, s mint az üveg, oly törekeny. Apró termetű, törekeny asszony volt, de hihetetlen erővel rendelkezett, mind mentálisan, mind fizikailag. Nézd meg a feministákat, Katának a közelébe se érnek.

Emlékszem, apám milyen nagy szeretettel beszélt róla, amikor New York-i útjain meglátogatta. A Katához hasonló nők adnak erőt a hozzám hasonló nőknek. Nagyon büszke vagyok rá.

Ernest Klein, Klein Béla és Biermann Kata zsidók voltak. Kilencéves voltam, amikor apám elmondta, hogy mi zsidók vagyunk. Akkor volt az is, hogy először mentünk Miami-ba, a Fontainebleau Hotelben szálltunk meg, és sok matzo gombócot ettünk. Emlékszem, azért vettem meg az *Őt és a varsói gettóban* című könyvet is, mert próbáltam megérteni a zsidó múltamat. De apám lelkemre kötötte, hogy másoknak ne áruljam el, hogy zsidók vagyunk, mivel nem láttak volna minket szívesen a chicagói kertvárosi környezetben, ha tudták volna. Nem értettem a tiltást, ezért elmondtam néhány barátnőmnek mint megőrzendő titkot. Apámat az előítéletek készítették névváltoztatásra, amelyeket gyerekkorában Magyarországon, majd New Yorkban tapasztalt, de soha nem beszélt arról, hogy pontosan mi. Akkor vette fel a Bob Wayne nevet, amikor Chicagóba költözött, és bele-telt egy kis időbe, amíg hivatalosan is ez lett a neve, mivel akkortájt vette fel az amerikai állampolgárságot, Ernest bátyja nyomdokaiban járva, őt évvel őtána. Hivatalos megérkezési bizonyítványa 1943-ban kelt; 1945 februárjában folyamodott állampolgárságért, és talált is két tanút, aki eskü alatt vallotta, hogy már két éve él

Chicagóban; így 1945. június 12-én hivatalosan is Robert Wayne lett belőle, kevesebb mint két hónappal azelőtt, hogy én megszülettem, pont, ahogyan nekem is mesélte. Vagyis letelepedési engedéllyel rendelkező bevándorló volt, amikor 1944-ben feleségül vette anyámat, csakúgy, mint Ernest, amikor 1932-ben megházasodott. Anyám nemcsak szép és jókedélyű táncsnár volt abban a tánciskolában, amit apám vezetett, hanem amerikai állampolgár és nem zsidó, ráadásul fele részben német származású, pont akkor, amikor a nácik hatmillió zsidó megölésével voltak elfoglalva Európában.

Kilencéves korban a holokausztot még nehezebb felfogni, mint amikor az ember már megélt sok mindent, és elégszer látta a rossz és az igazságtalanság győzedelmeskedését. Akkor még nem tudtam, hogy a magyar zsidók felét kiirtották, bár Romániának azon a részén, ahonnan a családom származott, voltak, akik a háttérben maradtak, és így túléltek. Nem tudtam, milyen volt zsidóként felnőni New York Cityben az 1920-as és harmincas években, milyen mértékű volt az elítélteesség, és melyek voltak a biztonságos helyek. S ami még relevánsabb volt a saját életemre nézve: nem tudtam, hogy apám nem tudott volna jelzalogkölcsoñt felvenni a kertvárosi házunkra, ha tudták volna róla, hogy zsidó, és nem tudott volna sikeresen tánciskolát üzemeltetni. De hogyan képes az ember az identitásának ekkora nagy részét maga mögött hagyni? És mekkora része volt ez egyáltalán az identitásának? Megkérdeztem Barbarát, hogy volt-e apámnak bár micvája. Biztos volt, felelte, de akkoriban ennek nem volt nagy jelentősége. Még csak szabadnapot sem vettek ki. Csak elolvastak egy bekezdést héberül. Ha Ernie-nek volt bár micvája, akkor bizonyára apámnak is volt. Frank emlékezett rá, hogy az apja ortodox volt, mélyen vallásos. De Barbara kiemelte, hogy nem tartották be az egyházi előírásokat. Mindnyájan dolgoztak a hét minden napján. Az apját bántotta, hogy nem tudott zárva tartani zsidó ünnepek idején. Később megpróbálta, de a legtöbb vevő szombaton jött, úgyhogy akkor nem tudott zárva tartani. Úgy érezte, ha szombaton nem tudsz zárva tartani, akkor nem is vagy zsidó. Számára zsidónak lenni amolyan fekete-fehér kérdés volt.

Ernest elvárásainak értelmében, amelyek elég nagyok voltak ahhoz, hogy a hithűséget tükrözzék, az én apám nem volt zsidó. De nem zsidónak lenni azt jelentette, hogy valamit hátrahagyott, és a veszteség kulturális volt, ha nem is feltétlenül vallási. Talán ez a veszteség nyilvánult meg a szomorúságban, amelyet ünnepekkor éreztem, és lehet, hogy tulajdonképpen apámból eredt, és abból, hogy annyi mindentől eltávolodott, amit gyerekként ismert. Lehet, hogy különösen konfliktusosnak érezte akkor, bár büszke volt arra, hogy jólétet és biztonságos mindennapokat teremtett számunkra. Kicsi, mosolygós, képeslapra való 1950-es évekbeli család volt a miénk, de apám a legmagasabb árat fizette meg az asszimilálódásunkért. A chicagói sikerek egy titokra épültek, és a titok megtartásától függtek. Csak kevesen tudták az igazságot, és csak jóval később tudtam meg a legközelebbi barátunktól, hogy apám megkérte őt és családját, hogy engem és Greg öcsémet vigyenek el a baptista egyházba. Ők elvittek, és én harmadikos koromtól oda jártam, mert szerettem a kórusban énekelni, és valami támpontot kerestem. A lutheránus templomban kereszteltek, a baptistáknál tinédzserkoromban újra megkereszteltek, metodista egyetemre jártam, a presbiteriánus egyházban esküdtem, az episzkopális egyházban konfirmáltam és működtem világi segédlelkészként. Mindenféle protestáns öltözetet felpróbáltam, amíg nagy kérdésekre kerestem a választ. Miután megértettem, hogy a keresztény egyházak milyen mélyen patriarchálisak és elfogultak a nemek viszonyát illetően, másfél évtizedes szünetet tartottam, és amikor visszatértem, akkor egy olyannyira egalitáriánus és szociálisan elkötelezett egyházba mentem, ahol az új tagokat anélkül is szívesen látják, hogy bármiféle hitet megvallának. Az elköteleződésnek ezen a fokán jobban fel tudom tenni a kérdéseimet, de ugyanakkor tudom értékelni apámat és anyámat, fel dolgozni múltjukat és tisztelettel adózni a döntéseiknek. Lányom, Sarah, megérti ezt a közties helyzetet, és ezt jól kifejezte 2005 karácsonyán nekem adott ajándékával, egy menórával.

Először tehát egy elterelő hadművellet részeként vittek templomba, ami része volt a titok kertvárosbeli megőrzésének? Vagy a következő nemzedék asszi-

milálásának módja? Vagy azért volt, mert apám tudta, mit veszített el, és nem akarta, hogy mi is híján legyünk a vallási hagyomány adta alapoknak? Egyik kedvenc fényképem apámról az, amelyen kék foteljében ül, háromkötetes Montaigne-esszégyűjteményével a fotel melletti kisasztalon. A képen a könyvek valószínűleg dekorációs célt szolgáltak, de emlékszem, hogy valóban olvasta is őket, bár még a gimnáziumot sem fejezte be. A *The Columbia Encyclopedia* szerint Montaigne esszéi a fájdalom és halál témájától elindulva mindenfajta tudáshoz való szkeptikus hozzáálláson keresztül az életnek jóként való elfogadásáig jutnak el. Apám is ezt az utat járta be. Tulajdonképpen szkeptikus volt, vagy talán agnosztikus is, de érdekelték az élet nagy kérdései, és kereste a válaszokat, csak úgy, mint anyám. Emlékszem, hogy egyszer anyám azt mondta, hogy Jézust nagy tanítómesternek tartotta, de nem tudta elfogadni egyetlen megváltóként. Ez elég radikális hozzáállás volt a mi kis biztonságos kertvárosi környezetünkben. Volt egy adag meggyőződés abban, ahogy apám nem zsidó identitást vett fel, mint ahogy párja kiválasztásában is. Mindketten családjaik fekete báránnyaként definiálták magukat, és nem akarták, hogy a szervezett vallási élethez közük legyen. Az, hogy egymást választották, számukra a rokonaiktól és a legtöbb intézménytől való elszakadást jelentette. Működő kötelék volt az övék, de a veszteségérzet és a titok, valamint a titok megtartásának szükségességével járó szomorúság soha nem múlt el.

A mai napig gyűlölöm a titkokat. A titkok belülről korrodálják őrzoiket, elszakítják őket szeretteiktől. De mindkét szülőm ezt választotta, mivel ez még mindig jobbnak tűnt, mint az, amit hátrahagytak. Hogy új identitást biztosítson gyerekeinek, apám mindegyikünknek a Wayne nevet adta, ezt a különösen kitálalt apai nevet, amely tudtommal, egy bronxi utcanevet leszámítva, se földrajzi helyhez, se más emberhez nem köthető a színész John Wayne-en kívül, aki szintén valószínűleg maga kreálta. A keresztnevét mindhárom fiának középső nevévé is megtette. Gregory Robert Wayne, David Robert Wayne, Daniel Robert Wayne: ez olyan, mintha mindhárom fia apánk egy-egy verziójának lett volna elnevezve, hogy a család egy új ágát megteremtse. A

Bridging Three Worlds (Három világot áthidalva) című könyvben a következő olvasható a 67. oldalon: „a névváltoztatás sok magyar zsidónak biztonságos fedezéket jelentett.” Amennyiben ez vonatkozatható apámra is, akkor a magyar zsidóság stratégiáját követte csupán, amikor olyan identitást választott, amely elrejtette zsidó identitását, sok más sorstársához hasonlóan. Ugyanakkor meg is fordított egy olyan folyamatot, amely a családjának eredetileg nevet adott. Ugyanez a könyv tartalmaz egy zsidó névlistát, és megjegyzi, hogy sok magyar közösségben „a zsidókat négy csoportba osztották, és a csoportoknak a Weiss (fehér), Schwartz (fekete), Gross (nagy), és a Klein (kis) neveket adták” (66). Vajon apám szójátéknak szánta, hogy az angol *wane* („csökken, fogyatkozik”) igével azonos hangzású Wayne nevet választotta, amely így rárimelt a Klein „kis, kicsi” jelentésére? Vajon minket próbált megvédeni, amikor *kisebbítette* magát és vele együtt mindannyiunkat? Vagy ez csak az én agyam szüleménye, hogy kitöltsem a nemtudásból eredő űrt?

Barbara a mai napig minden évben kifizeti a zsinagógában, ahova jár, a járcejt nevű szertartást az apám halálának évfordulóján, amikor gyertyát gyújtanak érte, és elmondanak egy imát. Még mindig Sam bácsiként emlegeti, és amikor róla beszél, szavaiból tisztán kiviláglik, hogy kedvelte őt. Nem kárhoztatja döntéseier, és jobban átlátja, hogy mi mindent veszítettünk, mint mi magunk. Nekem szóló első mondata, a „tudom, ki vagy”, a családjunk megélt tapasztalatában gyökerezett, amiből nekem már soha nem fog annyi jutni, mint neki, úgyhogy ő olyan módon tudja, hogy én ki vagyok, ahogyan én magam nem. Az apám neki Sam, nekünk Bob, Franknek Sam-Bob, és mindörökre Ákos volt megtört anyjának, akinek mentális állapota úgy láttatta a fiait, mintha még mindig kisfiúk volnának. Nagyanyám tudata nem volt képes megépíteni a hidat az új világba, úgyhogy a gyerekei, akiket New Yorkban láttott, mindvégig azonosak voltak a magyarországi önmagukkal. Barbara és Frank gyakran elkísérték szüleiket, amikor Klein Fannyt látogatták meg a zárt osztályon, de a gyerekeknek mindig a kocsiban kellett várniuk, soha nem mehetek be hozzá. Apám három különböző helyen három különböző néven élt, és

még azelőtt meghalt, hogy az első kettőről bármi érdemlegeset elmondott volna nekem. Tudomásom szerint soha nem hazudott nekem, de életének nagy részét elmondatlanul hagyta, és talán jobb volt neki, hogy még azelőtt meghalt, hogy én nekiszégeztem volna azt a sok kérdést, amit felnőve feltettem volna. Tudta, hogy nem értem volna be rövid válaszokkal. És ha már így is lett, sokaktól kaptam önzetlen segítséget, amikor szükségem lett rá, elegendő nyom maradt ahhoz, hogy a család egy részét felkutassam, és elegendő unokatestvér, aki a múlt egy-egy darabját el tudta mesélni. A vakszerencse is segítségemre volt nemegyszer. Sok minden van, amit még így sem tudok erről az Ákos Sam Bobról, de most már sokkal kézzelfoghatóbb számomra, mint az elmúlt évtizedekben volt.

*

A férjem és én Frankkel és feleségével vacsoráztunk 2005 decemberében, és ez nagyon jó élmény volt. Családi fényképeiket nézegettük, és történeteket meséltünk, szomorúakat és szívmenlengetőeket, ahogy ez családi körben szokás. 2007 januárjában Barbarával és Amyvel ebédeltünk, és ez megint csak nagyon kellemes volt. Richard egy pohárra mutatva megjegyezte, hogy én az ilyen poharat mindig félig üresnek látom. „Az én anyámnak meg repedt”, mondta Amy. Lehet, hogy ebben nem fűz össze minket genetikai szál, de azért engem furcsamód megnyugtat. Azóta is e-mailben és időnként telefonbeszélgetéseken keresztül tartjuk a kapcsolatot. A második fivér családjától is kaptam hírt. Frank még 2005-ben írt egy levelet a fivér egyik fiának, amelyben beszámolt a családkutatási projektemről, és információt kért tőle. Két évvel később, teljesen váratlanul, a húgától jött üzenetet találtam bejövő leveleim között: kifejezte érdeklődését az általam felkutatott részletek iránt, és felajánlotta, hogy megosztja velem az apja után maradt iratokat. Nagyon várom a vele való találkozást jövő nyáron. Barbara már beszélt velem. Lassan kezdem azt érezni, hogy apám halála nem volt A Világ Legnagyobb Csapása, hanem valami, ami arra ösztökélt, hogy összeszedjem magam, ami meghatározza, hogy ki vagyok, és – a várakozás hosszú ideje után – meglepetéseket és áldásokat tartogatott hatvanas éveimre. Manapság már kevesebb figyelmet fordítok a pohár vízállá-

sának méríckelésére, főleg azután, hogy elutaztam Boianba.

Ez annak a helynek a román neve, ahonnan a családom származott. Eredetileg Magyarország része volt, most Romániában van. Richarddal egy szintén az Arden kiadónak dolgozó szerkesztőtársamon keresztül jutottunk el Magyarországra, aki a Folger Shakespeare Könyvtárban dolgozott pont akkor, amikor én is. Amikor elmeséltem neki, hogy 2004-ben megtaláltam a hajó utaslistáját, meggyőződéssel mondta: „Neked Szegedre kell menned.” Mivel általában nem szokása az utasítás, azonnal beleegyeztem. Írt egy volt hallgatójának, Liz Drivernek, aki a Szegedi Tudományegyetemen tanított, és aki egy évvel azelőtt őt is meghívta Szegedre, hogy tömbösített kurzust tartson. Liz beszélt tanszékvezetőjével. Elküldtem a szakmai önéletrajzomat, meg néhány e-mailt, elmagyaráztam, hogy mikor lesznek alkotói szabadságon, és megegyeztünk egy 2007. áprilisi kurzusban. Rendszeres kori brit nőírókról fogok kéthetes kurzust tartani a szállás fejében. Aztán Liz megkérdezte, honnan származott az apám családja. Elküldtem neki a helyneveket, ahogy a dokumentumokban szerepeltek: Borana az egyikén, Boyana a másikon. Liz továbbította e-mailemet az angol tanszék oktatóinak. Választ nem kapott. Senki nem hallott ilyen nevű helyről Romániában.

Aztán egy barátját, a szociolingvista Fenyvesi Annát elkezdte érdekelni a dolog. Anna szereti a rejtvényeket, rejtélyeket és a kalandokat, és ez a kutatás mindhárommal kecsgetett. Anna írt Szabó Attilának, aki éppen romániai helységnévszótárt szerkesztett, és tőle hamarosan öt különböző Boianról kapott információt, sorrendbe állítva aszerint, hogy 1910-ben hány zsidó lakosa volt, mivel a mozgalmas 1920-as évből hiányoztak az adatok. Annával átnéztük, és az első, Tasnádbajom / Boianu Mare mellett tettük le a voksunkat, mivel ott nagyobb zsidó népesség volt, és a magyar anyanyelvűek aránya is magasabb volt. Tasnádbajom apró falucska nem túlságosan messze Nagyváradtól / Oradeától. Minden erdélyi helynek, amelyet megvizsgáltunk, két neve volt, egy román és egy magyar, és az, hogy az ember melyiket használja, a román vagy a magyar kulturális hozzáállást jelzi.

Hirtelenjében kézzelfoghatóvá vált, hogy honnan származunk, a térképen ott jelezte egy pont. De ez a pont Erdélyben volt. Erdélyről annyit tudtunk, hogy Drakula, és az nem jó társaság. Elmentem a könyvtárba, és nagy atlaszoldalakról színes fénymásolatokat készítettem az elsőként említett két Boianról, ha mégis tévednénk. A másik három helyen egyáltalán nem volt zsidó népesség. A térképek nem sokat mondtak, de a bizonyosság illúzióját nyújtották, egy locus domesticus. Megvettem a Lonely Planet Románia és Moldova kötetét, és onnan kibányásztam minden információt, amit csak tudtam. 2005. november 27-én Anna egy barátjával elment Tasnádbajomba, és digitális fényképfelvételeket készített a faluról. A látvány elkéserítő volt. A képeken szerény, egymástól távol álló, leginkább szegényes házakat láttam, faluközpontnak, közösségnek nyomát sem véltem felfedezni. A sáros utcákon néhány fehér liba kószált, a magyar doktornő háza szívderítő látvány volt, de a falu nagyon szegény. Szomorúság töltött el mindnyájunkat, ahogy néztük a képeket, és Barbara azt mondta, hogy a képek megerősítették benne azt, amit mindig is gyanított: pont olyan volt, mint a *Hege-dűs a háztetőn*. Anna egyetértett velünk, de így is felajánlotta, hogy elkísér ide bennünket, amikor Szegedre jövünk. Teljes mértékben világos volt számára e látogatás fontossága.

Megkérdeztem, hogy tudnánk valamiféle feljegyzést találni a családról Tasnádbajomban, de Anna nem nagyon tudta, hogyan folytassuk a kutatást. Írt egy részletes levelet a falu magyar háziorvosának, de nem kapott rá választ. Egy nap Franktól romániai zsinagógákról kaptam diasorozatot, amelyek közül három kép nagyváradi volt. Amikor rákerestem a nagyváradi zsinagógára, megtaláltam a nagyváradi zsidó közösség honlapját és egy rokonaikat keresőknek létrehozott elektronikus listát. Frank küldött egy üzenetet a listára, írt a családunkról, és segítséget kért születési és halálozási anyakönyvek kereséséhez. Hónapok teltek el, majd egy nap üzenetet kapott egy bizonyos Susan Geroe-től, aki azt javasolta, hogy írjunk Gyémánt László professzornak, a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem tanárának. Susan Nagyváradon született, most San Diegóban él. Szülei visszajöttek a haláltáborokból, és

regénye, *The Silence of Parents* (A szülők hallgatnak) azt írja le, hogy az, ahogy a szülők nemzedéke meg akarja védeni a gyermekek nemzedékét a szörnyűség megismerésétől, az utóbbiak sajtáságos traumájává válik. Aktív közreműködője a holokausztot túlélők gyermekei szervezetének, a Second Gensnek. Utánanézttem Gyémántnak, és azt találtam, hogy Susan az erdélyi zsidóság egyik legnagyobb kutatóját ajánlotta. Gyémánt úgy vélte, hogy a világi anyakönyvek valószínűleg a polgármesteri hivatalokban vannak, a zsidó egyházi anyakönyvek a zsinagógákban, és hogy a temetők sértetlenek. Optimizmusának adott hangot a kutatásunk vélhető eredményességét illetően, ami meglepett. Amikor Anna írt neki, hogy megkérdezze, vajon a világi vagy egyházi anyakönyveknek próbáljunk utánamenni, ha idő hiányában választanunk kellene, ő a polgármesteri hivatalt javasolta. Anna látta a tasnádbajomit, véleménye szerint úgy nézett ki, mint egy kisvárosi buszállomás valahol Nyugat-Pennsylvaniában.

Anna mindent előkészített a látogatásunk idejére. Gyerekkori barátnője, Andrea jó szállást javasolt, s barátját, Sándort ajánlotta román tolmácsnak. Sándor Erdélyben született, és sok évig Nagyváradon volt elismert brácsatanár. Románul és magyarul beszél, bár angolul nem. Sándor felhívta a tasnádbajomi polgármestert, hogy bejelentse jövete-lünket, és vállalta, hogy a faluba is eljön velünk. Javasolta, hogy hozzak egy nagy üveg viszkít a polgármesternek, és mi vettünk egy üveg Glenfidditch Single Malt skót viszkít, amit még megtámogatunk hat doboz csokoládéval bevont hawaii makadámdióval.

Tizennyolc hónapnyi e-mailes levelezés után Annával találkozni igazi élmény volt. Erős csontú, magas, szelíd hangú nőt ismertem meg személyében, akinek íróniaérzéke bármikor könnyed nevetésre tud fakasztani. Három kisgyereke van: öt éves ikerlányai és egy tízéves fia. Szervezőkészsége jól ismert barátai körében, és rendkívül intelligens. Folyékonyan beszél oroszul, angolul és magyarul, nyelvi kisebbségi helyzetek kutatója, és nagy érzékenységgel rendelkezik a nyelvi különbségek társadalmi jelentését illetően. Például mielőtt írt volna Gyémánt professzornak, egy kolozsvári barátjával megkonzultálta, hogy magya-

rul vagy angolul írjon-e neki. Fontosságot tulajdonít az ilyen részleteknek, csakúgy, mint Sándor. Ahogy a polgármesteri hivatalban velünk bántak, nagymértékben kettejük nyelvi és kulturális diplomáciai érzékének volt köszönhető.

Szegedi tartózkodásunk második hetében Anna meghívott minket magához, hogy megismerkedjünk Andreával és Sándorral, hiszen Sándor az erdélyi úton is velünk tart. Anna a kertjében természetbánsaliból finom pestot készített, a vacsora utáni beszélgetés hosszúra nyúlt, s már éppen menni készült mindenki, amikor kivettem az asztalra a magammal hozott családi dokumentumokat. Ezek között ott volt nagyanyánk kivándorló útlevelének másolata is, amelyet egy évvel ezelőtt kaptam Barbarától. A dokumentum szövegét legjobb tudásom szerint átírtam és e-mailben elküldtem előzőleg Annának, de mindeddig sem ő, sem más nem látta Magyarországon a saját szemével. Még azelőtt összeraktuk, hogy hol születhetett apám, hogy Barbarától megkaptam a dokumentumot.

Körülbelül este háromnegyed tíz volt, amikor az útlevélmásolatot odaadtam Sándornak, akinek éber, figyelő arca mintha megfagyott volna. Az útlevélben Boianon kívül egy másik helynév is szerepelt, három különböző helyen. A másolatot nehéz volt olvasni, úgyhogy beletelt egy kis időbe, míg Tarnava Micaként beazonosította, majd még egy kis időbe, hogy rájött, ez a megye megnevezése. Nem tudta, merre van, de tudta, hogy Tasnádbajomhoz és Nagyváradhoz nem volt köze. Hirtelen élénk magyar nyelvű beszélgetés vett körül bennünket, senki nem fordított. Fontosabb dolgokkal voltak elfoglalva, mint hogy megmagyarázzák, mi történik, főleg, hogy jó hírről szó sem volt. Ahogy a beszélgetés még élénkebbé vált, Anna elővette számítógépét, és előkereste a Szabó Attilától több mint egy éve kapott helynevekkel kapcsolatos információkat. Sándor egy jóbarátját hívta fel mobilján Romániában, hogy segítsen rájönni, hol van Tarnava Mica. Egy ponton Anna barátja elnevette magát, és fordított: „We're in deep shit”. A tízéves Andyt elkápráztatták a történések, egyik székéről a másikra helyezkedett, majd előásta iskolai atlaszát, és a legrészletesebb papíralapú Erdély térképpel szolgált, amit aznap este láttunk. Ezen megmutatta, hogy hol van a Kis-Küküllő folyó, ro-

mánul Tarnava Mică. Andy sokkal jobban értette, mi történik körülöttünk, mint Richard és én.

Barátaink végül elmagyarázták, hogy 1919 és 1925 létezett egy Kisküküllő megye a mai Szeben megye területén. Itt volt található a románul Boiannak nevezett falu, pontosan ahogyan az útlevélen szerepel, amit magyarul Alsóbajomnak hívnak. A falu egy kis folyó mellett fekszik, pont ahogyan Frank apja mondta. Barbara emlékeiben egy fesztület és egy tér is szerepelt – kiderült, hogy a falu egyetlen turista látványossága egy 15. századi szász erődtemplom, amely ma az „Erdélyi magyar és szász kultúra emlékei”-nek listáján is rajta van. Így tehát az a falu, ahova Anna 2005-ben elment, nem a család származási helye volt, és a valódi származási helyet még egyikünk se látta. Kevesebb mint tizenkét órán belül Anna átszervezte az egész utat, hogy a helyes Bajomba menjünk. Május 3-án, csütörtökön indultunk el, s miután Déván megaludtunk, pénteken háromórányi autózás után jutottunk el Alsóbajomba. Mivel a szomszéd falu, Bázna fürdőhely, itt jó szállást találtunk. Sándor előre felhívta Bázna és Alsóbajom közös polgármesterét, aki biztosította őt arról, hogy szívesen betekintést enged a polgármesteri hivatal levéltári anyagaiba. Úgy tűnt, hogy nem sokan jönnek Hawaii-ról csak azért, hogy ezekben kutassanak.

Miután az üveg Glenfiddith és két doboz hawaii makadámdió átadásra került, a polgármester bemutatta nekünk a titkárnőjét, aki majd segítségünkre lesz. Sándor elmagyarázta, hogy mit keresünk, a polgármesterék pedig a halálozási anyakönyv felkutatásával kezdtek. Nem kellett sok idő a sikerhez. A magyarul írt bejegyzés Klein Bélát szatócsként és kocsmárosként határozta meg 1913-ban történt halála idején. A négy fivér születési anyakönyvét is előkeresték és lemásolták nekünk. Ahogy a titkárnő meglátta a boltra és kocsmára való utalást, közölte, hogy az épület még mindig áll, és hogy majd elvisznek minket oda. A polgármester elkísért minket a báznai hivatalától egy mérföldre lévő faluba, és megszervezte, hogy egy kisebb csapat vigyen minket körbe, amelyik a két falut valójában irányító titkárnőből, a helyi iskola franciául is beszélő igazgatójából, az angolul beszélő földrajztanárból és má-

sokból állt – volt, amikor a helyi rendőr-főnök, máskor az ortodox plébános csatlakozott hozzánk. Először az iskola irodájában gyűlt össze mindenki, majd gyalog körbementünk a faluban.

Alsóbajom ma is sajnálatosan szegény falu, kevés csatornázott házzal és modern kényelemmel, de nagyon szép dombos-völgyes táj közepén, rendben tartott földek között fekszik. Utcái nagy része földút, és legtöbb házban nincs vízbőlítéssel WC. A házak egy része már állt, amikor a családom még itt élt, más házakon a homlokzat büszkén hirdeti az építés évét: 1941, 1950, 1929. A faluban közel kétezer ember él, pont annyi, mint 1910-ben. Akkoriban harminchét zsidó vallású ember élt itt, ez körülbelül három család. A miénk a „Lajbi” becenevű kocsmát üzemeltette, s a kocsmá az idők folyamán szatócsboltként is funkcionált. Egy másik zsidó család a falu malmát üzemeltette. A Kleinek kétszeresen is kisebbséget alkottak: nemcsak zsidók, de magyar anyanyelvűek voltak egy olyan faluban, amely 74 százalékban románajkú volt, 15 százalékban német és csak 10 százalékban magyar.

A mai lakók jószívűek és bőkezűek voltak, amikor a faluból oly sok éve elszármazott honfitársuk lányát üdvözölték. Ahogy körbesétáltunk a faluban, jó néhány idős asszony odajött hozzánk, megragadta a kezemet, és elmesélte nekem a történetét. Legtöbbjükön több réteg hosszú szoknya volt, meleg mellény, és fejkendő, mint amilyet dédnagyanyám is hordott. Az arcuk cserzett volt, és az én szememnek öregebbnek is tűntek éveiknél. Egy különösen kedves arcú asszony elmesélte, hogy az ő nagyapja és az én nagyapám jó barátok voltak. A falubeli csapat felklauszolt minket egy domboldalon a kis zsidó temetőbe, amit teljesen benőttek a bokrok, és ahol már csak egy sírkő állt. Elvittek minket a 15. századi erődtemplomba is, amely iránt manapság csak ritkán van érdeklődő. Később megnéztük a román ortodox templomot is, amely egyértelműen a falu vallási életének központja. Az itt szolgáló pap kigombolt nyakú fekete ingében egy Armani-reklámba is jól illett volna.

Következő nap elautóztunk Medgyesre, hogy megnézzük a legközelebbi zsinagógát, amelyet már vagy húsz éve nem használnak, mivel az utolsó zsidó családok akkoriban vándoroltak ki Izraelbe.

Sok év porával borított imakönyvek hányódtak a zsinagóga hátuljában. Az első, amelyet felvettem a földről, 1882-ből datálódott. Kicsi, de szép zsinagóga a medgyesi, a falakon festett menórákkal és egy elülső teremmel, amely tanteremként is szolgált, ám lepusztult állapotában fájdalom látványt nyújtott. Pár kilométerre innen található a város legfontosabb temetője, amelynek van egy kis zsidó része is, ahová egy asszony udvarán keresztül, csirkék és egy csaholó kutya között lehet bejutni. Férje, úgy emlékszem, a helyi kőfaragó volt. Mivel a sírkövek jó részén csak héber felirat volt, nem találtunk Klein Bélához tartozó sírkövet, de Klein Róza, Klein Frederika, Klein Mina, Johann Klein sírját igen, és másokét is, akik túlélték a holokausztot. Soha életemben nem éreztem magam apám családjának ilyen szoros kötelékében, mint itt.

Amikor aznap délután visszamentünk Alsóbajomba, az iskola díjnyertes néptánckarának hat és tizenöt év közötti tagjai csak nekünk táncoltak az iskola folyosóján, aranyos, kézzel hímzett román népviseletükben. Csodálatosak voltak. Unokatestvéreim és én kisebb összegekkel támogattuk azóta az iskolát, amit valószínűleg jól fel tudnak használni, mivel most alakítják ki a számítástechnikai tantermüket. A férjem nagy doboz angol könyvet is küldött a gyerekeknek. A faluba csak pár évvel ezelőtt jutott el az internet. Mielőtt elutaztunk volna, újra összegyűltünk az iskola irodájában a falu vezetőivel, akik rágcálnivalóval és pálinkával kínáltak. A polgármester titkárnője, Marioara Sănmărtinean megajándékozott egy kézzel szőtt ágytakaróval, amit ötven évvel ezelőtt az anyja készített. Jelenlétünk a faluban fontosnak tűnt a helybelieknek, amit azóta is próbálok megérteni. Megindító és alázatra tanító élmény volt, amely engem is megváltoztatott. Most már tudjuk, honnan jöttünk: egy nagyon egyszerű helyről, amely dombok között terül el, s amely földrajzi kincsekben szegény, de a lakosainak szeretetétől és kedvességétől nagyon is gazdag.

*

A hanuka gertyáinak meggyújtása számomra manapság egyszerre az egyedüllét érzését adja, de jelentéssel is bír. Összeköt a régen elveszített családtagjaimmal – az unokatestvérekkel, akiket is-

merek, a nagyszülőikkel, akiket soha nem fogok megismerni – valamint barátokkal, akiket szeretek, és egy egész néppel, amely számára ismeretlen és talán gyanús is vagyok. Bár az interneten keresztül megtanultam a zsidóság alapjait, és hogy hogyan hajtsam végre ezt a rítust, nem vagyok profi sem ebben, sem az imák héber szavainak éneklésében vagy akár elmondásában. Néha a gyertyák meggyújtása csakis az elszakítottság érzését hozza, de akkor is fontosnak érzem, hogy meggyújtsam őket, mivel egy mélyebb múltnak a részei, mint a pulyka vagy a mikulásos gyertyák, amikkel gyerekkoromban az ünnepi vacsora után játszottam. Azt a korábbi ürességet is felidézik bennem. Azon gondolkodom,

hogy égtek-e gyertyák a Lajbi ablakában Alsóbajomban, hogy az ablakba kitenni őket esetleg túl rizikós volt-e a család számára, és hogy egyáltalán volt-e anyagi lehetőségük a vallási előírások betartására. Ezek a Honoluluban égő gyertyák nem attól csodálatosak, hogy nyolc napig égnek, hanem attól, hogy bevilágítják a múltat, amelyet mostanra megismertem, és a fényük a kis romániai faluból elvándorolt ősoket köti össze a keleti parton innen és túl élő leszármazottaikkal. Ők a családom. A nagycsaládom, az ő népük valamennyire az enyém is. Az ablakomban a gyertyafény kicsike, de ez egy Klein-fény. Melegséggel tölt el.

Fenyvesi Anna fordítása

